

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ - (1 ਮਾਰਚ 1895 - 12 ਸਤੰਬਰ 1946) ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਅਤੇ ਲੇਖਕ

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ, ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1 ਮਾਰਚ 1895 ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਐਡਵੋਕੇਟ/ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਦਾਸ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਸਤੀ ਸੀ। ਮੌਲਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੁੱਸ਼ਤਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਦਾ ਤਜ਼ਕਰਾ' ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਨੇ ਵਾਰੀਸ਼ ਸ਼ਾਹ ਦੀ 'ਹੀਰ' ਪੜ੍ਹ ਕੇ 1918 ਵਿਚ ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਵੱਲ ਮੋੜ ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ 12 ਮਤੰਬਰ 1946, ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਦਿਲ ਦੇ ਦੌਰੇ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਘਟਦਾ ਵੇਖ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਸਭਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ (1938) ਦੇ ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਸਨ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਕਵੀ-ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ 7 ਜੂਨ 1944 ਦੇ 'ਦੀ ਇੰਡਿਯਨ ਲਿਸਨਰ' ਦੇ ਵਿਚ ਛਪੇ 24 ਜੂਨ 1944 ਦੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗ੍ਰਾਮ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਿਆ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

1. ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ (1935) ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ (ਕਵਿਤਾ) ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇਵੇਨਾਗਰੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ (6 ਅਧਿਆਏ ਤਕ) ਲਿਪੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਛਵੇਂ ਅਧਿਆਏ ਤਕ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਡਿਜੀਟਲ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

2. 'ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੀਤ' (1931) — ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਵਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੀਤ' (1931) ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸੰਕਲਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣ—

- ਡਾ. ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਲੋਕ ਵਿਰਸਾ' ਭਾਗ -1 ਦੇ ਪੰਨਾ 94 ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

- ਮੌਲਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੁੱਸ਼ਤਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੀਰੋ' ਦੇ ਪੰਨਾ 24 ਤੇ ਹੈ।

- ਮੌਲਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੁੱਸ਼ਤਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਦਾ ਤਜ਼ਕਰਾ' ਦੇ ਪੰਨਾ 486 ਤੇ ਹੈ।

- 'ਆਲੋਚਨਾ' ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੰਕ ਜੂਨ 1955 ਦੇ ਪੰਨਾ 96 ਤੇ ਹੈ।

- 'ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਧਪੁਰੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਆਰਸੀ: ਸੋਮੇ ਤੇ ਪਰੰਪਰਾ' ਦੇ ਪੰਨਾ 68 ਤੇ ਹੈ।

- 'ਪੰਜਾਬੀਪੀਡੀਆ'— ਸਾਹਿਤਕ ਗੀਤ ਵੈਬਪੇਜ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਹੈ।

3. 'ਵੈਦਿਕ ਸੰਧਿਆ'— ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਨੇ ਸਰਲ ਹਿੰਦੀ (ਕਵਿਤਾ) ਵਿੱਚ ਵੈਦਿਕ ਸੰਧਿਆ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ।
4. 'ਸ਼ਾਰਾ ਬੈਂਤ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ— ਇੱਕ ਸ਼ੋਧ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।
5. 'ਸਪਤ ਪਦੀ'— ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਨੇ ਸਰਲ ਹਿੰਦੀ (ਕਵਿਤਾ) ਵਿੱਚ 'ਸਪਤ ਪਦੀ' ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ।
6. ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ 'ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ' ਅਤੇ 'ਫੁਲਵਾੜੀ' ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛਪੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ : 'ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ' ਅਤੇ 'ਹੱਕ ਨੂੰ ਖਲਕਤ ਭੁੱਲ ਗਈ ਏ'।

ਕੁਝ ਸੰਸਮਰਣ : ਕਵੀ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ

ਅਜੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸੰਪਰਕ ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਜੋ ਪੰਡਿਤ ਬਰਕਤ ਰਾਮ 'ਯੁਮਨ' ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਹੋਰ ਯਾਦਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਉਹ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ :

ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ, ਉਸਤਾਦ ਸ਼ਾਇਰ ਸ਼੍ਰੀ ਬਰਕਤ ਰਾਮ 'ਯੁਮਨ' ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦੇ ਕਵਿ ਗੁਰੂ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਨੇਹ ਸੀ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੂਸਰੇ ਕਵੀ ਸਾਥੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜਦੇ ਸਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਨ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ ਪੰਡਿਤ ਬਰਕਤ ਰਾਮ ਯੁਮਨ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੀ ਸਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਔਖ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਜੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਤੀ ਜੀ ਨਾਲ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਤੀ ਬਟਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇਕ 90 ਸਾਲਾ ਮਹਿਲਾ ਹਨ। ਉਹ 1947 ਵਿੱਚ 16 ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਤੀ ਜੀ ਨੇ, ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਗਵਾਲ ਮੰਡੀ ਮੋਹੱਲੇ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਮਾਰਤ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰਾ' ਦੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਤੀ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਸਨ। ਉਹ ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਚਸ਼ਮਾ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਿਲਕ ਦਾ ਕੁੜਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਧੋਤੀ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਡਾ. ਵਿਭਾ ਸ਼ਰਮਾ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਸੈਕਟਰ 36, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਈ ਮੇਲ- vibhasharma9@gmail.com

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ : ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਦਾਸ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਕੀਲ ਸਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬਧਿਤ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਏਸ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਏ। ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਸਾਡੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—

ਪਰਿਵਾਰ -

ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰਵਜ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਲੱਕੜ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਥੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਵਸ ਗਏ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ, ਸਵਰਗੀ ਸ਼੍ਰੀ ਬਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸਨ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ, ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 1 ਮਾਰਚ 1895 ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ 12 ਮਤੰਬਰ 1946, ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਦਿਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਣ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ (ਵੇਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਅਤੇ ਚਾਰ ਧੀਆਂ (ਸਾਵਿਤਰੀ ਦੇਵੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਸਵਰਾਜ ਅਤੇ ਸ਼ਾਰਦਾ) ਸਨ, ਜੋ ਹੁਣ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵੇਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੇ ਤੋਪਖਾਨੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੀਜੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਵਿਤਰੀ ਦੇਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਸਵਰਾਜ ਅਤੇ ਸ਼ਾਰਦਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਹੁਣ ਪੋਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ, ਦੋਹਤੇ ਅਤੇ ਦੋਹਤੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵਿਭਾ ਸ਼ਰਮਾ (ਮਰਹੂਮ ਸਵਰਾਜ ਦੀ ਧੀ) ਅਤੇ ਨੀਰਾ ਸ਼ਰਮਾ (ਮਰਹੂਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਧੀ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋਹਤੀਆਂ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਗੀਤਾ ਦੇ ਇਸ ਦੁਰਲੱਭ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕੋਲ ਉਪਲਬਧ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਟੀ ਨੀਰਾ ਸ਼ਰਮਾ ਕੋਲ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ— ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਕੀਲ

ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਅਨਾਰਕਲੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਵਕੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ 'ਗੈਂਤੀ ਫੌਜ' ਬਣਾਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਦਾਸ ਜੀ 'ਲਾਹੌਰ ਕਾਂਸਪੀਰੇਸੀ ਕੇਸ' ਵਿਚ ਵਕੀਲ ਸਨ। ਇਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਨਵਾਲਕਾਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲ 'ਇਕ ਮਿਆਨ ਦੇ ਤਲਵਾਰਾਂ' ਵਿਚ ਪੰਨਾ 212 ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਕੀਲ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਦਾਸ ਨੇ ਸਰ ਅਲੀ ਇਮਾਮ, ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੈਂਬਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਯਕੀਨ ਦਵਾਇਆ ਕਿ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਪੱਖਪਾਤ ਅਤੇ ਕੱਟੜਤਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਵਿਚ, ਵਾਇਸਰਾਏ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਚਾਹੀਦੀ।"

ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਧੀ ਮਰਹੂਮ ਸਾਵਿਤਰੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਧੀ ਵੀਨਾ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਕੇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਵਕੀਲ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ (ਸਾਵਿਤਰੀ ਦੇਵੀ) ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ (ਸਾਵਿਤਰੀ ਦੇਵੀ) ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਵਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਸਾਵਿਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਸਨ।

ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ -

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਹੈ—

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵੀਨਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਈਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਦੋ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਲਈ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਕਤਲੇਆਮ ਤੋਂ ਬੇੜੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਲੰਗਰ ਲਈ ਨਿਕਲੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲੇਆਮ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵੀਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸਾਵਿਤਰੀ ਦੇਵੀ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸਵੇਰ 'ਖਾਨ ਚਾਚਾ' ਨਾਮਕ ਵਿਅਕਤੀ ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ'। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਦੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ 'ਖਾਨ ਚਾਚਾ', ਨੇਤਾ ਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੇ ਕਾਬੁਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵੀਨਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਦੇ ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਗੁਰੂਦੇਵ ਰਬਿੰਦਰਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਜੀ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂਦੇਵ ਲਾਹੌਰ ਆਏ ਅਤੇ ਲਾਲਾ ਧਨੀ ਰਾਮ ਭੱਲਾ ਜੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਗੁਰੂਦੇਵ ਰਬਿੰਦਰਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਆਇਆ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨੀਰਾ ਸ਼ਰਮਾ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ (ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) ਛੋਟੀ ਸੀ, ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਝੁਕ ਕੇ ਪਰਣਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਮਰਹੂਮ ਸਵਰਾਜ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਨਾ ਜੀ (ਮਰਹੂਮ ਰਾਮ ਸਰਨ ਦਾਸ) ਨੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ 'ਸਵਰਾਜ ਪਾਰਟੀ' ਦੇ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅਪਣਾਏ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਿਖਦੇ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ (1935): ਪੰਡਿਤ ਰਾਮ ਸਰਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ 1935 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਗੀਤਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਰਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਸਾਨੂੰ ਡਾ. ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਗਾਂਢੀ ਜੀ (ਜੋ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਧੀ ਸਾਵਿਤਰੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜਵਾਈ ਹਨ) ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਰੁੜਕੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਛੇਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਤੱਕ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ

ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਦੇ ਭਾਗ ਅਰਥਾਤ ਅਧਿਆਇ 7 ਤੋਂ 18 ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਦੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀਅੰਤਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਿਪੀਅੰਤਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਚ ਆਪਣੇ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭਾਦੀਪ ਕੌਰ ਅਤੇ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

ਮੈਂ (ਵਿਭਾ ਸ਼ਰਮਾ) ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ, ਅਸ਼ਵਨੀ ਕੁਮਾਰ ਤੁਕਨਾਯਤ ਜੀ ਦੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦਿੱਤੀ।

ਅਸੀਂ 'ਅਰੁਣ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ', ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮਰਹੂਮ ਨਲਿਨ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਨਿਲ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਦਾ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਇਸ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਵਾਂਗੀ ਜਿਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ।

ਅਸੀਂ (ਵਿਭਾ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਨੀਰਾ ਸ਼ਰਮਾ) ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਦੇ ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਉਹ ਗੀਤਾ ਦੇ ਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰੇਗਾ।

ਡਾ. ਨੀਰਾ ਸ਼ਰਮਾ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ

ਡੀ.ਏ.ਵੀ.ਸਕੂਲ

ਲਾਰੈਂਸ ਰੋਡ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਈ ਮੇਲ - forneera@gmail.com

ਡਾ. ਵਿਭਾ ਸ਼ਰਮਾ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਐਮ. ਸੀ. ਐਮ. ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ

ਸੈਕਟਰ 36, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਈ ਮੇਲ - vibhasharma9@gmail.com